

Čilgehus

ČállidLágádus lea ráhkadan 26 lohkankoartta maiguin oahpaheaddjit ja oahppit sáhttet hárjehallat iešguđet lohkanstrategiijaid. Juohke koarttas lea lohkanbihtta ja bargobihtta maid oahppi galgá čoadit. Kortii lea merkejuvvon makkár lohkanstrategiija dainna hárjehallá, ja buot koarttaide leat vástádusat oahpaheaddjai.

Lohkanstrategiijat leat strategiijat maid oahppit váldet atnui go galget lohkat ja áddet sisdoalu lohkanstrategiijain. Sii berrejit daid strategiijaide oahpistuvvot ja fuobmát, ja hárjehallat ja geavahit daid álo go lohket skuvllas iešguđetlágan teavsttaid. Lohkanstrategiijat veahkehit ohppiid rátkit dieđuid, loktet lohkanleavttu ja buoridit lohkanáddejumi. Koarttat sáhttet leat vuolggasadjin ja intron lohkanstrategiijaide main sáhttiibehtet olles máidnasiid ja muitalusaid ođđasit muitalit ja digaštallat, ja guhkit fágateavsttaid rátkit.

Čoahkkáigeassu

Oahppi lohka muhtin dáhpáhusa birra, ja galgá čállit dahje muitalit oanehaččat ođđasit ja iežas sániiguin maid teaksta muitala. Čoahkkáigeassu bokte oahppi bággejuvvo jurddašit ja reflekteret dan birra maid lea lohkan ja son ádde eambo ja muitá buorebut das maid lea lohkan.

Duogášmáhttu

Ohppiin leat ollu dieđut ja máhttu maid sii leat vásihusaidis bokte háhkan. Dat lea sin duogášmáhttu maid galget hárjánit váldit atnui go árvvoštallet man birra teavsttat leat, dahje maid teaksta muitala linnjaid gaskka. Min koarttain leat teavsttat gos dán sáhtta dahkat.

Čáli olahus

Sii máhttet maid árvvoštallat maid čáli dáhttu olahit muhtin teavsttain. Dat veadjá leat ahte son dáhttu hásttuhit, oahpahit dahje guoimmuhit. Teakstaáddejupmi lea dehálaš oassi lohkanhárjehallamis. Min koarttaid bokte ožžot dán hárjehallama.

Mii dáhpáhuvvá dál?

Sii máhttet árvidit ja árvvoštallat mii dáhpáhuvvá manná go leat ožžon dieđuid muhtin áššis dahje dáhpáhusas. Datte sii eai álo smiehta ja dieđe ahte dan sáhtta dahkat, ja áinnas oahppit geat eai loga nu ollu leat vel dan galgga nu bures ovddidan. Mii fállat muhtun dákkár koarttaid maiddái.

Organiseret dieđuid

Fágateavsttaid rátkit iešguđet osiide ja gávdnat álmui dahje dieđuid lea juoga maid oahppit hárjehallagohtet jo gaskkadásis vai šaddet buorit lohkkit. Fágateakstalohkan lea ohppiide eanemus hástaleaddji lohkan. Mii leat dahkan ollu koarttaid main oahppit sáhttet dan hárjehallat. Fágateavsttaid sisdoallu lea čatnon oahppoplána máhttoulbmiliidda.

Merkenlistu

Koarta	Dáhton	✓
1		
2		
3		
4		
5		
6		
7		
8		
9		
10		
11		
12		

Koarta	Dáhton	✓
13		
14		
15		
16		
17		
18		
19		
20		
21		
22		
23		
24		

Čoahkkáigeassu

1

Bearraša oaivámuš lei áhčči. Son eaiggádušai buohkaid, maiddái šlávaid. Romalaš láhka attii áhččái lobi stivret buot bearašlahtuid badjel. Son lei lassin bearraša báhppa, ja galggai oaffaruššat ipmiliidda buot bearašlahtuid ovddas. Nieida ja gánda sáhtiiga náitalit, dahje lohpaduvvot go leigga 13 ja 14 jagi. Nissonolmmoš ii ožžon searvat almmolaš eallimii. Su sadji lei ruovttus ja dávjá lei son gii stivrii šlávaid geat barge buot dállobargguid. Eai buot olbmui lean šlávát. Riggáin ledje ollu šlávát.

Čále dán teakstabihtás oanehis čoahkkáigeasu mas

Čoahkkáigeassu

2

Noaidi lei siidda vuoinjalaš hoavda. Son didii buot oaidnemeahttun máilmmi, Sáivvu birra. Dollagáttis son noidoši. Dolla veahkehii noaidi oazžut oktavuoda nuppi máilmmiin. Dan bokte son manai nuppi máilbmái, dahje áibmui. Dasa son dárbbasii noaidegácci veahkki. Noaidegázzin sáhtte leat sarvvis, loddi dahje guolli.

Loga ja mital earáide teavstta birra juoidá

Čoahkkáigeassu

3

Martin Luther lei duiskka muŋka. Son oaivvildii ahte poava geavahii menddo ollu ruđa, ja ahte son ii ádde biibbala rivttes lágkai. Luther lei hirpmahuvvan das man unnán olbmot dovde ja dihte risttalašvuodas. Son dajai ahte olbmot fertejit oahppat biibbala sisdoalu iežaset gillii, jos galget oahppat risttalašvuoda ja sáhttit oskut. Son álggahii reformmašuvnna mii dagahii ahte biibbalat jorgaluvvojede buot gielaide ja ahte skuvllat álge oahpahit mánáid lohkat.

Loga teavstta ja čále oanehis čoahkkáigeasu mas eai leat eambo go guoktenuppelohkái sáni.

Duogášmáhttu

4

Jovnna ja Erke čohkkába bálddalaga iežaska jurdagiid siste. Ii goabbáge jienát maidege. Čuoikkat girddašit birra ja dobbelis gullo mohtor. Fáhka dohppe ja Erke measta manaha stákku. “Dus dohppii” – čurvii Jovnna. “Jorat dan siivodet sisa.”

Maid Jovnna ja Erke bargaba?

Mas don dan diedát?

Čállí olahus

5

Mun diedán dus leat ollu barggut, muhto sáhtášit go šiega Else veahkehit mu matte-leavssuiguin ihttín? Don leat nu čeahppi ja mun lean áibbas báhcán. Jos don ásttat mu veahkehit dál, de sáhtán mun du veahkehit čállit mitalusa boahhte vahkus. Eadni lea vel láibun bulláid maid moai sáhtte barggadettiin borrat.

Maid dáhttu čállí olahit?

Mas don dan diedát?

Čállí olahus

6

Prinseassa veallái glássagisttu siste. Son lei nu čáppat, ja muođut ledje ruoksadat. Prinsa čippustii dasa ja čierui ja moraštii iežas prinseassa. Dat áidna prinseassa gean son sáhtii ráhkistit, lei jápmán danne go lei borran bihtá mirkkohuvvon eahppelis. Prinsa áiggui dahkat loahppadearvvuođaid ovdal go vulggii šloahttas. Son rabai glássagisttu lohkki ja cummestii iežas ráhkis prinseassa. Fáhka prinseassa morihii ja ruvvi čalmmiidis ja jearai man guhkká son lei oadđán. Prinsa hirpmástuvai ja ilosmuvai go prinseassa morihii. Soai riidiiga heasttaiguin prinssa šlohttii, ja dan rájes ii leat oktage sudno oaidnán.

Maid dáhttu čállí dainna teavsttain olahit?

Mas don dan diedát?

Duogášmáhttu

7

Aina devddii lávgungárrái liegga čázi. Son ozai dakkár erenoamáš shampoo ja bijai dan lávgungáre ravid. Skáhpes ozai vel sihkalaga maid bijai dasa gurii. De manai olggos viežžat Ránne. "Ránne," –son čurvii "dál moai áigo dahkat juoga somá"

Maid áiggui Ránne dahkat?

Mas don dan diedát?

Duogášmáhttu

8

Áhčči njuvddii láibevajahasaid ja bijai daid stobii. Son lasihii vel veaháš šattuid ja buđetlásttaid ja bruvssa. Eadni dohppii spáppa, shortsaid ja gávnniid. Dalle buohkat čohkkededje biillii ja vuod-djájedje.

Gosa sii leat mannamin?

Mas don dan diedát?

Mii dáhpháuvvá manñil?

9

Jovsset lei skuvllas boahtán ja boradan mállása. Son velledii geahččat spábbačiekčama TVs. Jovssehis ledje ollu ruovttubarggut ja leavssut maid son fertii dahkat. Son smiehtai ja ráhkadii mielastis plána mo son áigu organiseret barggu. Viđa minuhta manñá lei Jovsset oadđimin.

Mii dáhpháuvvá dan manñil?

Manne don árvvoštalat nu?

Oahpes dili

11

Liissá áiggui láibut eadnái smávvagáhkuid. Son čuovui biebmorávvaga hui dárkilit. Dasto son bijai gáhkuid oapmanii goikadit dassá go ledje muttagis ruškat. Dat ledje juste nu mo galge ja hui čábbát. Liissá lážii beavdái lihtiid, káfe ja varas gáhkuid. Eadni illudii máistit gáhkuid. Eadni gáskkestii stuorra bihtá, muhto rusádii ja čolgadii visot olggos njálmmis fas. Liissá hirmástuvai ja máisttii gáhku. Dalle son fuomášii ahte son lei bidjan sáltti dan sadjái go sohkkara dáigái.

Maid dát mitalus muittuha du iežat eallimis?

Čáli olahus

10

Sáttomeahci dábáleamos dovdomearka lea ahte doppe lea hui uhcán arvi dahje muohhti. Eana doppe guorbá ja goiká. Sáttomeahcit leat subtrohpalaš, tempererejuvvon ja galbma dálkkádatguovlluin buot máilmmiosiin. Sáttomeahcit lea máilmmi stuorámus šaddoguovllut ja dat levvet ja viidánit. Stuorámus sáttomeahcci lea galbma šaddoguovllus Antárktisis. Subtrohpalaš šaddoguovlluid stuorámus sáttomeahcit leat Afrihkás ja Gaskanuorttas.

Maid dáhttu čáli dainna teavsttain olahit?

Daga gažaldagaid tekstii!

Mii dáhpháuvvá manñil?

12

Elle borrá njálgosiid ja gáhkuid juohke beaivve. Son lea eahkedis váiban ja láiki, ja ii gille juohke eahket buhtistit bániid. Bátnedoavttir lea fuolastuvvan ja dadjan sihke Ellii ja eadnái ahte son ferte buhtistit bániid juohke eahket ja ahte son ii galgga borra njálgosiid ja juhkat bruvssa juohke beaivve. Elle dáhttu lihkká njálgosiid borra ja bruvssa juhkat juohke beaivve.

Mo don jáhkat Elliin manná?

Čále ja mital dan birra.

Čáli olahus

13

Guovllut gos mii dál orrut, leat leamaš stuorra, assás jiehkki vuolde. Sullii 12 000 jagi dassái suttai stuorra oassi jiehkis. Jiekŋaáigi nogai, eana loktanii ja mearragáttit šadde. Dušše siseatnamat ledje ain jiehkki vuolde. Dán áiggis báhce ollu moreanat Sis-Finnmárkui. Dat dagahedje bárrolágan eanahámiid ja duoddariid. Muhtin dáid báruid gaskii báhce jienjat suddat. Dát šadde fas jávrin.

Mii lea jiehkki, jáhkat don?

Daga tekstii gažaldagaid!

Duogášmáhttu

14

Dalle šávihi ja bisánii biila dasa uvssa olggobeallái. Njeallje albmá, čáhpes biktasiin, njuikuledje olggos biillas. Mun náđđun ja čiehkádin muhtin miestagiid duohkai, nuppe bealde gáhta.

-Sii eai oro geargan vel, logai nubbi ja geahčastii giehtadiibmui. –Mii han vuorddestat veahá. Son cahkkehii sigareahta.

Man boarrás leat njeallje albmá, jáhkat don?
Goas dáhpáhuvvá dát, jáhkat don?
Gos dáhpáhuvvá dát, jáhkat don?
Čilge manne don diedát dan!

Čoahkkáigeassu

15

Guovža orru meahcis. Varris guovža sáhtta deaddit 300 kg ja njiŋgálas fas 150 kg. Dat borra ruohttasiid, suinniid, urbbiid ja murjiid, muhto sáhtta maid borrat sávzzaid, misiid ja guoli erenamážit gidđat. Čakčat náđđu guovža bidjui. Doppe dat orru dálvvi miehtá ja birge dainna buiddiin mii gorudis lea. Muhtimin čivge biejus maid. Guovžžačivga ii leat stuorit go vielppis go šaddá.

Loga teavstta ja čále čoahkkáigeasu mas leat unnit go guoktenuppelohkái sáni.

Mii dáhpáhuvvá manŋil?

16

Skuvlabiellu čuojai ja buohkat viehkaledje sisa. Sii nulle ja hengejedje olgguldasbiktasiid feaskárii. Skuovaid barde čábbát skuovvahildui. Dasto sii čábbát vázze ceahkkelatnjjii. Doppe čuoččui oahpaheaddji iežas beavddi duohken ja vurddii, ja buot oahppit čuoččastedje iežaset bevddiid gurrii.

Mii dáhpáhuvvá manŋa, jáhkat don?

Mas don dan diedát?

Oahpes dili

17

-Go jo du mielas lea nu somá hállat dieid duššiid birra, manne dalle it čohkket muhtin čihkii rehkenastit ja divtte min earáid stoahkat, dajai Pippi. Oahpaheaddji ii beroštan, ja álggii earáid jearahallat. –Sáhtát go don Tommy mitalit munnje man galle eahppela leat Liissás ja Ovlás oktiibuot go Liissás leat 7 ja Ovlás 5 eahppela? –Na beare vástit Tommy. –Fertet vel mitalit munnje gii šaddá sivalažžan jos Liissá oažžu čoavjebákčasa, ja gos soai leaba eahppeliid suoládan, dajai Pippi.

Man láhkai dát muittuha du iežat eallimis?

18

Duogášmáhttu

Dávvet čohkke muoraid, rissiid ja beassi. Son lea lávkka bidjan eatnamii ja bardán geđggiid ja dahkan árrana. Dávvetis leat riššat lupmas, ja fertet iskkastit lupma vare jo ii leat vajáldahtán daid. Riššaid haga ii šatta mihkkege.

Maid áigu Dávvet dahkat?

Mas don dan diedát?

Čáli olahus

19

Guovža manai ja cokkai seaibbis čáhcegáldui. Rieban das ruohtada birra ja jearrá ain: -Lea go seaibi lossugohtán? Guovža vástida: -De lossugođii veaháš. Rieban árvidii ahte ii leat vel galbmon áibbas gitta. Divttii guovžža veaháš vel čohkkát. De rieban čuorvugođii: -Áibmulaččat, áibmulaččat, bohtet sáittiiguin ja bissuiguin, guovža baiká din čáhcegáldui! Eallit gohčod-eđe olbmuid áibmulažžan. Guovža ballái ja gaikkihii seaibbistis gaskat. Rieban ieš bijai báhtui, ja guovža maŋŋái.

Maid don jáhkat, čáli dáhttu dainna teavsttain?

Mas don dan diedát?

20

Duogášmáhttu

Seavdnjadasas eat oainne maidege. Go lea binnáš čuovga, de oaidnit veaháš, muhto dalle eat earut ivnniid. Buot maid oaidnit leat rátnásat dahje čáhppadat, ja mii fertet árvidit mat dat leat. Go lea muttagis čuovgat, de oaidnit sihke ivnniid ja dáv-viriid. Juos lea menddo čuovgat, mii dárbbaišit beaivvášlášaid suddjet daid šerres čuovgga vuostá.

Maid birra mitala dát teaksta?

Mas don dan diedát?

Áigelinnjá

21

Nubbi máilmmisoahti bođii Norgii jagi 1940, danne go Duiskka soalddáhat vuollástedje Norgga riikka. Sii bohte olles soahteveagain Finnmárukui danne go Finnmáрку lea láhka Ruošša rájá. Sii plánejedje suoli fallehit Ruošša. Jagi 1942 Duiskalaččat fallehedje Ruošša. Sii girde girdiiguin, vudje guorbmebiillaiguin ja vel heastta-jorriiguin ge johte Ruššii. Lihkká sii eai nagodan vuollástit Ruošša. Čakčat jagi 1944 sii vulge eret Finnmárkkus, muhto bolde vuos buot ja bággejedje olbmuid guođdit ruovttuid ja mannat máttás. Ollugat báhtaredje meahccái. Giđđat jagi 1945 vuollánedje duiskalaččat ja nubbi máilmmisoahti nogai.

Daga dán tekstii áigelinnjá masa merket buot vuodđologuid ja mii dáhpáhuvai dalle

Sárgut gova

22

Go Pippi álggii skuvlii

-Don it oppa jáhkege man somá lea skuvllas, -ja man šiega oahpaheadji lea, dajaiga Tommy ja Annika muhtin maŋŋágaskabeaivve go leigga Pippi guossis, dieđusge maŋŋá go leigga leavssuiguin geargan. –Mus livčče hui váivi jos in beasašii skuvlii, dajai Annika. Pippi čohkkái renkkos ja basai iežas julggiid ovttá lihtis. Son ii jienádan maidege, dušše lihkahattai juolgesuorpmaid nu ahte olles láhtti lei visot njuoskan.

Sárggo dán mitalussii gova

Bálddastahttin

23

Guokte dábálaš lotti Sámis leat Gaccepaš ja Beštor. Gaccepaččas lea fiskes raddi ja čáhppes sárggis gasku ratti. Das lea čáhppes oaivi ja vilges nierat. Beštor fas lea vielgat, čáhppat ja ránes, ja das lea hui guhkes bahtadolggit. Gaccepaš lea báikeloddi ja orru Sámis miehtá dálvvi, muhto Beštor lea bárbmoloddi mii bohtá Sápmai giđđat ja manná lulás, muhtomin gitta Gaskanurtii fas čakčat. Guktot leaba birrasii 16 cm allat, ja unna čohka njunni maiguin čuogguba eatnama ja ohcaba divrriid ja máđuid borramuššan.

Sárggo girjásat bálddastahttinrieggáid ja deavdde rieggaide dieđuid maid logat dán teavsttas.

Čoavddasánit

24

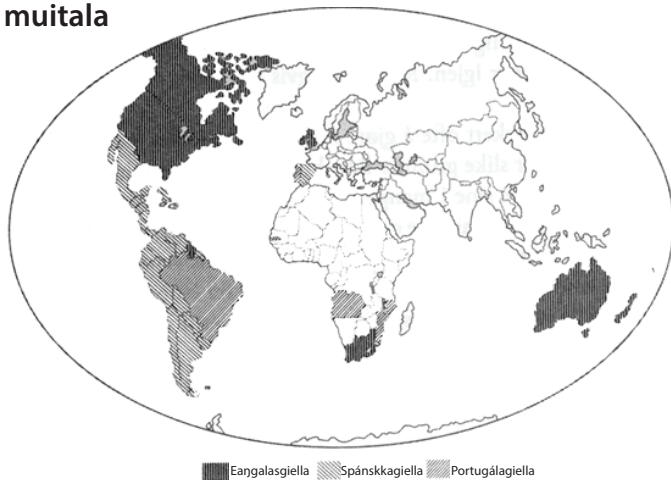
Teknologiija lea ráhkadit reaidduid mat sáhttet veahkehit min čoavdit praktihkalaš doaimmaid. Olbmot máhtte jo geađgeáiggis dahkat biktasiid náhkis, reaidduid, niibbiid ja vuokkaid muoras, geađggis ja čoarvvis. Dola máhtte bidjat vai sáhtte bierggu ja guoli báistit borramuššan. Das rájes leat fuomášán ollu ođđa ávdnasiid main ráhkadit reaidduid mat sáhtte leat sihke dipmá, geahpasat, garrasat ja nannosat.

Vállje dán teavsttas čoavddasániid, čále daid girjásat. Geavat čoavddasániid veahkkin ja mital earáide maid leat oahppan.

Máhttít kártta/tabealla lohkat

Geahča dán kártta ja muiat earáide maid kárta muiat

25

Vástádusat

Dás evttohat makkár vástádusat sáhttet leat daid iešguđet lohkanstrategiija-koarttaide. Lea vuogas ahte oahppit ožžot čilget manne sii välljejit nu mo dahket. Ohppiin berre leat girjjáš masa noterejit.

- 1 Bearraša bajimus lei áhčči. Son mearridii buot. Nissun stivrii šlávaide.
- 2 Noaidi lei dološolbmuid veahkki. Dola bokte son manai oaidnemeahtunmáilbmái. Su veahkit ledje sarvvis, guolli dahje loddi.
- 3 Luther rievdadii girku njuolggadusaid ja jorgalahtii biibbala buot gielaide.
- 4 Oaggumin johkagáttis dahje jávregáttis
- 5 Hásttuheaddji
- 6 Guoimmuheaddji
- 7 Lávvgodit
- 8 Spábbačiekčangilvvuide dahje sáddogáddái geassit
- 9 Jovsset ferte manjit eahket bargat leavssuid
- 10 Oahpahit
- 11 Ohppiin soitet ollu iešguđetlágan vástádusat ja vásihusat maid galget mitalit
- 12 Bánit guohcagit ja son váibá ja šlieddá
- 13 Oahpahit, sátni jiehkki: assás jiekŋa mii ii sutta giđđat muhto bistá.
- 14 Albmán leat badjel 18 go vudjet biilla, dáhpáhuvvá geasset go čiehkádii miestagiid duohká, dáhpáhuvvá čohkkebáikkis go lea sáhka gáhtas.
- 15 Guovža lea meahcceealli mii náđđu bidjui ja čivge doppe. 300 kg.
- 16 Oahpaheaddji celkkii buorre idit ja buohkat lávlo ja čohkkededje čábbát.
- 17 Ohppiin soitet ollu iešguđetlágan vástádusat ja vásihusat maid galget mitalit
- 18 Dola
- 19 Guoimmuheaddji
- 20 Čalmmiid birra
- 21 1940-1942-1944-1945
- 23 Seamamá: njunni, sámi dábáleamos lottit, Sierra: bárbmoloddi ja báikeloddi, ivnnit, guhkes bađoš,
- 24 Teknologiija, reaidu, praktihkalaš, muorra, geađgi, čoarvi, náhkki, ođđa, nanus, geahpas, nanus